

Sternum.	10 <i>albionis</i> :	132 —141, average 137.2 mm.
	8 <i>aalge</i> :	134.5—144, average 138.9 mm.
	13 intermediate :	132.5—149, average 137.7 mm.
	no 5688 : 144 mm ; no 5687 : 157 mm.	
Femur.	10 <i>albionis</i> :	44 —50, average 46.8 mm.
	8 <i>aalge</i> :	46.5—50, average 48.6 mm.
	13 intermediate :	46 —51, average 48.0 mm.
	no 5688 : 52 mm ; no 5687 : 53 mm.	

Uria aalge hyperborea is new to the avifauna of the Netherlands. Its breeding range comprises Bear Island, northern Norway (from Tromsø and northwards), Murman coast and Novaya Semlya (Salomonsen, p. 51). It is characterized not only by its large dimensions and dark general coloration of the upper side, but also by having heavy dark marks on under wing coverts and flanks and especially by having a distinctly stouter and relatively higher bill, thus approaching to some extent *U. lomvia*. Its presence in the North Sea during the winter is of a special interest, since, according to Salomonsen (p. 52) „not much is known about where this subspecies spends the winter”. Very few winter records are known, only three being mentioned by Salomonsen (p. 53) : Kirkenes, South Varanger in northern Norway ; Murman coast ; Tromsø, northern Norway.

The Amsterdam Museum possesses a "bridled" specimen of *hyperborea* from Hornön Island near Vardö, collected on 21 June 1881 by Dr. Max Weber during the 4th Dutch Arctic Expedition "Willem Barents" (no 2052 : wing 210 mm).

The majority of the material upon which this paper is based, is present in the Zoological Museum of Amsterdam. 34 from 66 specimens belong to the former collection Jansen—Op de Coul, of which only 10 specimens are still in existence ; these are preserved in the Amsterdam Museum. All specimens, however, are examined by the author. I have to thank Mr. H. W. E. Croockewit for giving me the opportunity to examine this collection. A large series of Dutch *Uria aalge* in the Leiden Museum shows wing measurements that do not exceed 210 mm.

Literature cited:

F. Salomonsen: The Atlantic Alcidae. Medd. Göteborgs Mus. Zool. Avd. 108 (Göteborg) 1944.

Het Korhoen, *Lyrurus t. tetrrix* (L.), in het Gooi door

H. J. SLIJPER

(met één kaart)

Het voorkomen. Afgaande op wat Van Oort (1926) schrijft in Ornithologia Neerlandica (II, p. 120 : „In Noord-Holland, tussen Bussum en Hilversum is het in April 1901 waargenomen, maar voor zover bekend heeft het daar niet gebroed”), kregen wij de indruk dat het Korhoen vóór 1901 nog niet eerder in het Gooi was waargenomen. In deze mening werden wij gesterkt door de mededeling van W. J. Vos die in 1900 als 14-jarige jongen met zijn vader Harmen Vos op de Gooise heiden en weiden op jacht ging en toen geen Kor-

hoenders zag. Deze situatie bleef waarschijnlijk dezelfde gedurende de eerstvolgende twee jaren. In en na 1904 echter kwamen de Korhoenders in grote getale voor op de heide bij 't Bluk, en ook op de heide achter de kogelvangers tussen Bussum en Laren, op welke plaatsen ze ook regelmatig broedden (V o s).¹⁾ Wanneer Van Oort (1926) Nozeman citeert, die het Korhoen kende van het „Twentsche, Drentsche en Groningsche land, ook nu en dan in Salland” vóór of omstreeks 1789, blijkt ook daaruit dat het Korhoen in vroeger eeuwen in het Gooi blijkbaar onbekend was, ja, zelfs op de centrale en zuidelijke heidevelden van ons land niet scheen voor te komen.

Schlegel (1878) geeft op dat het „op sommige eenzame, met hooge heide begroeide gronden van Overijssel, Drenthe en Groningen” voorkomt en heeft dit gegeven blijkbaar van Nozeman overgenomen. Albarda (1897) zegt „Op de heidevelden van Groningen, Friesland, Drente, Overijssel en Gelderland broedende. Heeft zich in den laatsten tijd ook in de provincie Utrecht vertoond”, terwijl Snouckaert (1908) ook Utrecht, Noord-Brabant en Limburg noemt als provincies waar het Korhoen als broedvogel voorkomt. Voorts zegt Haverschmidt (1942): „Het Korhoen heeft zijn verspreidingsgebied in ons land, in het laatst van de vorige en het begin van deze eeuw enigszins uitgebreid, misschien wel als gevolg van dennenaanplantingen (Ardea, 1, p. 50—54)”, terwijl hij ook rept over het voorkomen in de duinen bij Bergen sinds 1932 en over losse waarnemingen uit De Zilk (Z.-H.), Zandvoort, Castricum en Bergen. Volgens De Nederl. Vogels (afl. 9, ter perse) is de soort uit Groningen geheel en uit Friesland grotendeels verdwenen en komt zij nog het talrijkst voor op de Veluwe en in Noord-Brabant; verder in kleinen getale in de Limburgse Peel, de Achterhoek, in Twente en Drenthe, in Utrecht (op de Leusderhei) en in het Gooi, terwijl ook de reeds uit Haverschmidt geciteerde gevallen van voorkomen in de duinstrook tussen Vogelenzang en Callantsoog worden vermeld. Het heeft er veel van dat het Korhoen zijn broedgebied dus vooral in Zuidelijke en Westelijke richting heeft uitgebreid. Nemen wij dus aan dat de waarneming uit April 1901 de eerste waarneming voor het Gooi is, waarna de soort zich snel vermeerderde en uitbreidde. Het is ons niet gelukt goede gegevens te verkrijgen over de jaren na 1904 t/m 1931 zodat we over de stand van de Korhoenders in die jaren slecht zijn ingelicht. We kunnen echter veilig aannemen dat de soort zich sinds 1904 gaandeweg heeft uitgebreid. In de jaren 1931—1935/36 schatte J. Wittebrood, opzichter bij de „Stichting Goois Natuurreservaat” hun aantal op zeker 120 à 140 ex. (med. Taapken) wat wel behoorlijk groot geacht moet worden. Volgens Ir Swart, rentmeester van de „Stichting Goois Natuurreservaat”, nam het aantal Korhoenders steeds toe doordat de schapen van de heide verdwenen en de opslag van dennen zich kon ontwikkelen. Geregeld werden zij broedend aangetroffen, zelfs op druk bewandelde plekken. Enkele malen zag Wittebrood (med. Taapken): „...op zeer drukke dagen eenige jonge Korhoenders... zitten in de takken van vliegdennen. Zij lieten het publiek stil onder zich door lopen en zaten onbeweeglijk stil evenals jonge uilen dat kunnen doen”.

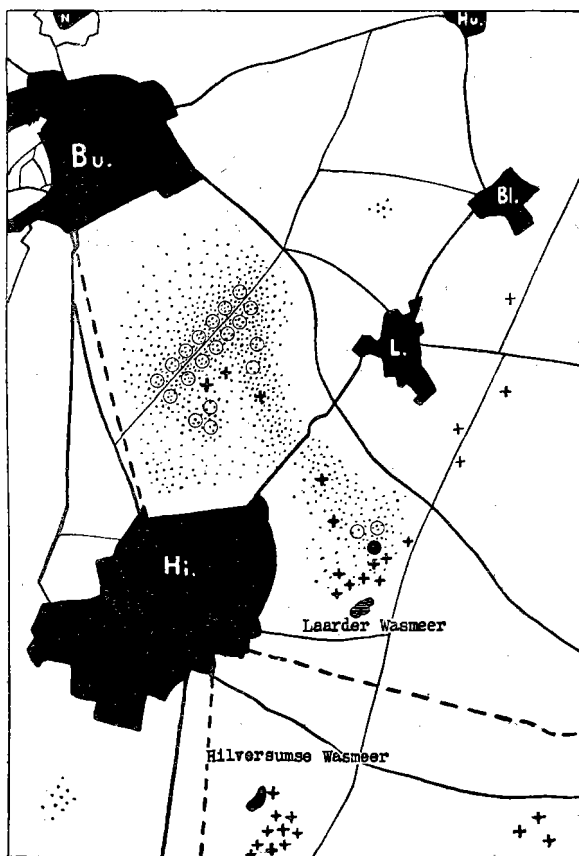
In deze jaren werd het bolderen natuurlijk op verschillende plaatsen waargenomen. Een blijkbaar zeer fraai gelegen bolderplek lag tussen de tegenwoordige schaapskooi en de Watertoren van Laren, waar Ir W. Burdet, de toenmalige rentmeester van de „Stichting Goois Natuurreservaat” vanuit een hut filmopnamen gemaakt heeft. De heideveldjes onder Huizen en Naarden schijnen merkwaardig

¹⁾ De broedsels waren volgens V o s erg klein. Als hij 's winters met jagen op de uitgelopen nesten liep, vond hij nooit meer dan 5 à 8 meest verteerde doppen. De Nederl. Vogels (afl. 9, ter perse) geeft op: als regel 7 à 8 eieren, soms meer, soms ook minder.

genoeg nooit bij de Korhoenders in trek geweest te zijn. Mogelijk waren deze terreintjes te gering van oppervlak.

KAART I. HET GOOI.

N = Naarden, Bu = Bussum, Hi = Hilversum, L = Laren,
Bl = Blaricum, Hu = Huizen.

Gebieden waar het Korhoen tot 1941 werd waargenomen en die tevens samenvallen met de grotere heidevelden.

Broedplaatsen.

Waarnemingen na 1941.

Broedgeval na 1941.

Na 1936 schijnt het aantal Korhoenders langzaam te zijn teruggelopen, volgens velen tengevolge van het steeds voortgaande opruimen van bossen van vliegdennen op de heidevelden, waardoor alle dekking verdween. Bovendien kwamen er in later jaren weer schapen op de heide die door hun grazen alle opslag van bomen verhinderen. Toen Bussum in 1938 onze woonplaats werd, konden wij in de winter '38-'39 nog slechts een 25-tal vogels constateren tussen Laren en Bussum (cf. Haverschmidt, 1942). De grootste achteruitgang van de Korhoenderstand vond plaats tijdens de bezettingsjaren tengevolge van de voortdurende oefeningen der Duitsers (schieten, graven, rijden met pantserwagens enz.), die er bovendien niet tegen op zagen een schot op de Korhoenders te wagen. De dieren verspreidden zich over een groter gebied en werden ook gezien in de bossen van de Hoge Vuurse (Zeven Linden) en Lage Vuurse (Smits-huyzer Bos), op de bouw- en graslanden langs de Gooiersgracht

en in de winter van 1944 in het Naardermeer en het Ankeveense.²⁾

²⁾ De ex., die bij het Pluismeer (Vuurse) werden waargenomen, kunnen ook van de Leusderheide of het Soesterveen gekomen zijn, op welke laatste plaats Taapken in vroeger jaren ook het bolderen waarnam.

Hoewel in en na 1945 in het eigenlijke Gooi weinig Korhoenders meer gezien werden, broedden ze er nog wel blijkens de waarneming van K. Veenstra in Juni 1945 van een hennetje met 5 kuikens tussen 't Bluk en het Laarder Wasmeer. Toen Veenstra een jong beetpakte, stormde de oude enige malen agressief op hem af! Een gedrag dat we van het Korhoen niet hadden verwacht! Waren de Korhoenders van de centrale heidevelden dus praktisch verdwenen, in het bosgebied van het Hilversumse Wasmeer (Smitshuyser Bos) schijnen ze zich beter te kunnen handhaven. Geregeld werd er in 1945 het bolderen waargenomen en het grootste aantal vogels in 1946 waargenomen, was zeven stuks. We hopen, dat, door de sinds de bevrijding enigermate teruggekeerde rust op de heidevelden, de fraaie vogels zich zullen weten te herstellen.

Het biotoop. In Nederland is het Korhoen een heidevogel bij uitstek. Buiten de heide (en het hoogveen) wordt het slechts zelden aangetroffen (o.a. op de blauwgraslanden onder Rouveen en Staphorst, Grote Otterskooi te Giethoorn en in de duinen (Haverschmidt, 1942)).

In hoeverre het Korhoen door heide-ontginning a.h.w. gedwongen kan worden met andere biotopen genoegten te nemen of dat er sprake is van „vrije keuze” valt moeilijk uit te maken.

Wat het Gooi betreft, lijkt het ons echter dat het Korhoen onder bepaalde omstandigheden gedwongen kan worden andere terreinen te bewonen dan die waar het zich gewoonlijk het liefste ophoudt.

Vóór de bezettingsjaren toen het Korhoen een zekere rust genoot en het gedurende het gehele jaar streng beschermd werd³⁾, bewoonde het alleen de aan de eisen van Korhoen-biotoop voldoende terreinen, d.w.z. lange of korte heide met min of meer sterke begroeiing van vliegdennen en jonge opslagdennen, berken en eikjes. Door de onrust die de Duitsers op de heide teweeg brachten zagen we de Korhoenders daar verdwijnen. Ze werden waargenomen op bouwland onder Blaricum en Laren, op grasland langs de Gooiersgracht in het Ankeveense plassegebied en in het Naardermeer en ook in de Bossen van Lage en Hoge Vuurse. Deze terreinen hebben ze echter bijna alle slechts weinig en terloops bezocht.

De enige plaats die niet beantwoordt aan het gebruikelijke Korhoenbiotoop en waar ze zich toch blijvend schijnen te hebben gevestigd, is het Smitshuyzerbos bij het Hilversumse Wasmeertje (Lage Vuurse). Het is een enigszins open ca. 50-jarig hoogstammig Grove Dennenbos met een dichte bodembegroeiing van smelen. Het bolderen werd hier, zoals reeds gezegd, in 1945 geregeld gesignaleerd en het grootste waargenomen aantal vogels was in 1946 zeven ex. (med. Swart). Het was voor iemand die enigszins bekend was met het doen en laten van de Korhoenders een vreemde sensatie een Korhoen als een duif van boom tot boom te zien vliegen. Over het algemeen toch toonden ze zich hier echte bodemvogels.

Diversen. Het Korhoen is in het Gooi beschermd door de „Stichting Goois Natuurreservaat”, die alle heide-terreinen in zijn beheer heeft, wegens het eten van de schadelijke heidekever (*Rhacognathus punctatus* L.) en zijn larven. Het massaal optreden van het heidekevertje kan zeer schadelijk zijn. Poulton (1907) schrijft dat op een heideterrein in Argyllshire de Korhoenders dagelijks wel 90.000 heidekevertjes opaten. Uit een maagonderzoek door Ritze ma Bos (1897) bleek dat ook in ons land de heidekever door het Korhoen gegeten wordt.

³⁾ De „Stichting Goois Natuurreservaat”, met het Korhoen als embleem, reikte slechts jachtvergunningen uit op voorwaarde dat er nimmer op Korhoenders gejaagd zou worden. Er werd streng op stroperij gelet, o.a. op de volkstuintjes te Hilversum, waar deze aan de heide grenzen.

Korhoenders kunnen zeer schadelijk zijn door het afbijten van denneknoppen, van vooral twee tot vijf-jarige bomen dat struikvorming tot gevolg heeft.⁴⁾ In het Gooi was dit knoppen afbijten eerder een voordeel daar de heide uit landschappelijk oogpunt zoveel mogelijk open gehouden werd. Met hetzelfde doel werd later de schapen-beweiding weer ingevoerd. Wittebrood (med. Taapken) zegt over het voedsel van het Korhoen: „Gaarne azen zij op berkenzaad en de kopjes van dophei, ook op jonge rogge en soms op grasland.”

De Gooise Korhoenders roestten, naar wij eens constateerden, vrij hoog in vliegden-netjes, tussen dichte takken verborgen.

Het schijnt dat er in vroeger jaren in de winter meer Korhoenders waren dan 's zomers en een enkele waarnemer meent dat het Korhoen trekbewegingen vertoont. Wittebrood (med. Taapken) zegt: „Mi. trokken er vroeger in het voorjaar vele weg uit het Gooi. Van een boer uit Eemnes hoorde ik eens dat hij zes stuks gezien had in de Maatpolder (deze is gelegen tegen de Eemmond). Zelf zag ik in het voorjaar van 1940 eens op een mooie voorjaarsmiddag toen ik in een tuin in het dorp Blaricum stond, een Korhoen op een grote hoogte in Oostelijke richting over het dorp trekken.”

Onze eigen waarnemingen over het tijdvak 1938—1945 doornemend, vonden wij dat in alle maanden van het jaar Korhoenders te zien waren. Het bleek ons niet dat er in de wintermaanden meer ex. aanwezig waren dan 's zomers voor zover dat nagegaan kon worden aan het steeds geringer wordende aantal vogels; ook uit de waarnemingen van anderen bleek dat niet duidelijk. Ongetwijfeld zal er wel eens uitwisseling van individuen plaats hebben met de aangrenzende broedgebieden. Misschien dat de jacht, voedselschaarste, heidebranden, etc. de Korhoenders ook wel tijdelijk van hun oorspronkelijke broedgebied kunnen verdrijven. Trek is dit natuurlijk niet. (cf. Van Oort, 1926, De Patrijs p. 104). In De Nederlandsche Vogels (afl. 9 ter perse) wordt het Korhoen in ons land ook als standvogel beschouwd, die na de broedtijd rondzwerft. In het buitenland worden verplaatsingen over grotere afstanden geconstateerd, in Duitsland bijv. over afstanden van 100 km, speciaal bij jonge vogels. In Rusland en Siberië worden soms duizenden ex. waargenomen, die in herfst en winter bij gebrek aan bessen een ander voedselterrein opzoeken, dat verscheidene honderden km verder gelegen is. In de Zuidelijke Oeral trekken de Korhoenders ieder jaar zuidwaarts het steppengebied in, 200 km en verder (Niethammer, III, 1942 en De Nederl. Vogels, afl. 9, ter perse).

In de winter van '38—'39 wisten de Korhoenders zich goed te handhaven. In de soms kniehoge sneeuw groeven ze diepe loopgraven om bij de grond te komen. Zij vlogen, wanneer men hen naderde, pas laat uit deze greppels op. De daarop volgende strenge winters zullen stellig een groot aantal Korhoenders het leven gekost hebben.

Van roofvogels hadden zij weinig last; wij vonden eens een verenkrans van een hennetje (Februari 1940) dat aan de Slechtvalk ten prooi was gevallen, die toen de heide placht te bezoeken.

Bij het samenstellen van deze eenvoudige geschiedenis van het Korhoen in het Gooi mocht ik van de volgende personen gegevens ontvangen, waarvoor ik hier mijn hartelijke dank uitspreek: Dr C. G. B. ten Kate, te Kampen, Dr W. K. Kraak te Bussum, Ir H. Swart te Bussum, K. Veenstra te Blaricum, W. J. Vos te Laren en Mr M. S. A. Ybes te Blaricum.

⁴⁾ Dit doen zij vooral in winter en voorjaar als er weinig groen en insecten te vinden zijn.

Speciaal moet ik Jaap Taapken bedanken voor de grote ijver waarmee hij mij gegevens hielp verzamelen.

Amsterdam, Oct. 1947.

Literatuur:

- Albarda, H., 1897: Aves Neerlandicae.
 Beaufort, L. F. de, 1912: Over de verspreiding van het Korhoen (*Lyrurus tetrrix* (L.)) in Nederland. *Ardea*, 1, p. 50—54.
 Eijkman, C., c.s., (1947): De Nederlandsche Vogels, afl. 9 (ter perse).
 Haverschmidt, Fr., 1942: Faunistisch overzicht van de Nederlandsche broedvogels.
 Kraak, W. K., c.s.: Vogelwaarnemingen Gooi (gestencild maandbericht).
 *) Lonkhuyzen, J. P. van, 1906: Schade veroorzaakt door het Korhoen. *Tijdschr. Ned. Heidemij*, 18.
 Niethammer, G., 1942: Handbuch der Deutschen Vogelkunde, III.
 Oordt, G. J. van en Jan Verwey, 1925: Voorkomen en trek der in Nederland in het wild waargenomen vogelsoorten.
 Oort, E. D. van, 1926: Ornithologia Neerlandica, II.
 *) Poulton, E. B., 1907: Insect and other foods of Blackgrouse (*Tetrao tetrrix* L.). *Tr. Ent. Soc., Proc.* 88.
 *) Ritzema Bos, J., 1897: De schadelijkheid van het Korhoen. *Tijdschr. over plantenziekten*, 9.
 Schlegel, H., 1878: De Vogels van Nederland, (met de „kopjes", II).
 Snouckaert van Schauburg, R. C. E. G. J., 1908: Avifauna Neerlandica.
 Witherby, H. F., c.s., 1941: The Handbook of British Birds, V.
 *) Niet zelf geraadpleegd.

Jaarverslag 1947 van het Ringstation „Ockenburgh"

DOOR

M. J. TEKKE

(met 1 tabel en 1 tekstfiguur)

Bij het beoordelen van de resultaten van 1947 moet men rekening houden met de omstandigheid dat, in tegenstelling met vorige jaren, niet het gehele jaar door kon worden gewerkt door het overlijden van de heer F. G. J. Boer, die practisch dagelijks aanwezig was. Vooral de vangstcijfers der insectenetende vogels en jonge spreeuwen vertonen daardoor een sterke daling. Een vergunning op naam van onze vanger, de heer J. Huntink, werd door de autoriteiten geweigerd. Dat wij ondanks deze handicap toch nog een gunstig resultaat verkregen, danken wij aan de belangeloze medewerking van de heer P. J. D. Reinier op wiens naam een vangvergunning werd verleend en die zoveel mogelijk op het station aanwezig was.

Wederom ontvingen wij dit jaar subsidie van de Maatschappij „Diligentia" en de Alg. Ver. v. Natuurbescherming v. 's-Gravenhage en omstreken, waarvoor wij deze instellingen nogmaals op deze plaats onze erkentelijkheid betuigen. Ter wille van de hoge zetkosten werd de tabel van de gevangen soorten vereenvoudigd; de daarop voorkomende nestjongen werden hoofdzakelijk geringd op de Veluwe en bij Vianen.

Op 18 October ontvingen wij bezoek van de Engelse sectie van de C.I.P.O. (Comité international pour protection des oiseaux).